

KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS
M. VALANČIAUS VIEŠOSIOS BIBLIOTEKOS
JUODUPĖNŲ FILIALAS

JUODUPĖNŲ IR APLINKINIŲ KAIMŲ MAŽOJI ARCHITEKTŪRA

KOPLYČIOS, KRYŽIAI, KOPLYTSTULPIAI

Parengė Kretingos rajono savivaldybės
M. Valančiaus viešosios bibliotekos
Juodupėnų filialo vyr. bibliotekininkė
Vilijata Gembutienė

Juodupėnai

2007

TURINYS

PRATARMĖ	3
JUODUPĖNAI IR APLINKINIAI KAIMAI	5
KOPLYTĖLĖS, KOPLYTSTULPIAI, KRYŽIAI SENUJŲ JUODUPĖNŲ IR APLINKINIŲ KAIMŲ GYVENTOJŲ PRISIMINIMUOSE	7
KOPLYTĖLĖS	8
Koplytėlė Juodupėnų kaime, pastatyta pavasarininkų organizacijos	8
Koplytėlė Juodupėnų kaime, Staniaus sodyboje	11
Koplytėlė Jakštaičių kaime, maro kapeliuose	13
Koplytėlė Narmantų kaime, buvusioje Prano Vasiliausko sodyboje	15
Koplytėlė Narmantų kaime, buvusioje Gedrimų sodyboje	17
Koplytėlė Narmantų kaime, Antano Kuprio žemėje	19
Koplytėlė Jakštaičių kaime, Jono Vaičekausko sodyboje	21
Koplytėlė Jakštaičių kaime, K. Nomgaudžio žemėje	23
Koplytėlė Jakštaičių kaime, Juozo Kuprio sodyboje	25
KOPLYTSTULPIAI	27
Koplytstulpis Juodupėnų kaime šalia Sereckių sodybos	27
Koplytstulpis Narmantų kaime	29
KRYŽIAI	31
Kryžius Jakštaičių kaime	31
Kryžius Jakštaičių kaime, Jono Vaičekausko sodyboje	33
Kryžius Jakštaičių kaime, buvusioje Antaninos Milienės sodyboje	34
Kryžius Jakštaičių kaime (vietinių gyventojų vadinamas Varnakų kryžiumi)	35
KAIMO MAŽOJI ARCHITEKTŪRA MARO KAPELIUOSE	36
Narmantų kaimo maro kapeliai	36
Jakštaičių kaimo maro kapeliai	38
Juodupėnų kaimo maro kapeliai	40
NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	43

PRATARMĖ

Jau nuo senų laikų neatskiriama Lietuvos kraštovaizdžio dalis buvo kryžiai, koplytstulpiai, medinės ir mūrinės koplyčios, nedidelės prie medžių prikalamos koplytėlės. Šie statiniai vieni iš įdomiausių liaudies dailės paminklų visoje Europoje.

Ypač jų daug buvo statoma Žemaitijoje: vieną kilometrą pravažiavus, pakelėje buvo galima pamatyti vidutiniškai tris tokius paminklus. O kiek dar stovėjo sodybose, prie takų, vedančių į namus, kaimus, – niekas negalėjo suskaičiuoti.

Šie mažosios architektūros paminklai buvo statomi dėl įvairių priežasčių:

- Nelaimingos mirties vietose, – kad nesivaidėtų;
- Kad apsaugotų nuo perkūnijos;
- Kad nesirgtų gyvuliai;
- Kad sektųsi gyventi ir nebūtų gaisrų;
- Kad nemirtų naujagimiai;
- Kad gimtų berniukas(mergaitė) ir sveikas augtų;
- Kad sėkmingai grąžintų skolą, pirktų žemę ir kt.

Lietuviai labai gerai mokėjo parinkti vietas kryžiams, koplytstulpiams. Tai – ramios, jaukios kelio ar tako vietos, upelio ar ežero krantas, kryžkelė, pamiškė, medžių gojelis ir kt.

Didesnius statinius – koplytėles statydavo šeimos, kaimynai ar visas kaimas. Statulėlės būdavo statomos taip, kad žiūrėtų į sodybą – fundatorių. Dirbant šiuos paminklus, pasireikšdavo begalinis meistrų kūrybiškumas, fantazija, talentas. Išpuošdavo vingriais ornamentais, gėlėmis, žalčiukais, mediniais skambaliukais. Kalviai nukaldavo saulutes – viršūnes. Skulptūras darydavo dievdirbiai.

Koplytėlių ir koplytstulpių turinys labai įvairus, dažniausiai susijęs su fundatoriaus intencija.

Dievdirbiai vaizdavo tuos šventuosius, kuriuos aplinkiniai valstiečiai labiausiai mylėjo, gerbė, iš kurių, kas be ko, laukė ir praktiškos pagalbos užklupus ligai, badui ar potvyniui. Laukų darbus padėjo dirbti Šv. Izidorius su sėtuve rankose, dviem angelais ir jaučiais vagoje. Šaunusis riteris Šv. Jurgis, nuo balto žirgo smeigiantis ietimi į besiraitantį po kanopomis slibiną, globojo sodiečių gyvulius. Ypač savas valstiečiui ir neatskiriamas nuo jo gyvenimo buvo Rūpintojėlis. Giliai susimąstęs žvelgė jis į žmones iš pakelės stogastulpių ir koplytėlių. Nuo maro epidemijų saugojo piligrimas Šv. Rokas, nuo gaisro – nesiskiriantis su vandens kubilėliu Šv. Florijonas.

Visos koplytėlės yra atidengtos, kad būtų matyti jose pastatytos statulėlės. Jos dvelkia paprastumu, rimtumu, kartu ir subtilumu.

Iš amžių gelmės atėjęs lietuvių paprotys – savo gyvenimo džiaugsmą ir liūdesį pažymėti koplytstulpio ar kryžiaus pastatymu – vėl grįžta. Statomi kryžiai tremtiniams ir rezistentams, iš kaimo išėjusių ir negrįžusių atminimui, buvusio kaimo vietoje.

Šis kraštotyros darbas skirtas Juodupėnų bendruomenei ir visiems rajono gyventojams; ateities kartoms. Dauguma Juodupėnų ir aplinkinių kaimų koplyčių, kryžių ir koplytstulpių nėra įamžinti ir pristatyti visuomenei. Dalis šio kultūros paveldo jau nyksta, todėl kuo skubiau jį buvo būtina užfiksuoti nuotraukose, aprašyti, išsaugoti.

Šį projektą rėmė Kretingos rajono savivaldybė.

Visi mažosios architektūros paminklai aprašyti remiantis senųjų kaimo gyventojų pasakojimais 2007 metais. Darbe panaudoti kaimo gyventojų pasakojimai, užrašyti dar 1996 metais.

Juodupėnų kaimo kapinių aprašymui naudota Juliaus Kanarsko surinkta medžiaga „Juodupėnų kaimo kapinės“ [1].

Visus objektus fotografavo ir pasakojimus užrašė V. Gembutienė 1996 ir 2007 metais.

JUODUPĖNAI IR APLINKINIAI KAIMAI

Juodupėnų kaimas yra pavažiavus 3 kilometrus į vakarus nuo plento Skuodas –Plungė. Juodupėnų kaimo žemės ribojasi su Erlėnų, Leliūnų, Žudgalio, Bargalio, Grūšlaukės, ir Skuodo rajono Palšių kaimo žemėmis. Artimiausias miestelis – Salantai – už 6 kilometrų.

Juodupėnų kaime 2007 m. gyveno 342 žmonės, Jakštaičių kaime – 34, Narmantų kaime – 16 gyventojų.

Juodupėnų kaime yra Kretingos rajono savivaldybės M. Valančiaus viešosios bibliotekos filialas, kuriame įsikūręs viešo interneto prieigos taškas, Kretingos rajono kultūros centro Juodupėnų filialas, Juodupėnų medicinos punktas. Juodupėnuose veikia šios verslo įmonės:

- N. Stanienės prekybos įmonė;
- A.Turauskio prekybos įmonė;
- UAB „Stanis ir Co“ (auto-motociklų variklių remontas, variklių galvučių šlifavimas, stūmoklių gamyba, paskirstymo velenėlių restauravimas, aliuminio virinimas);
- Vidmanto Litvino akmens apdirbimo įmonė;
- Pilelienės Zitos medžio apdirbimo įmonė.

Jakštaičių kaime yra įsikūrusi individuali įmonė „KANEVA“ kuriai vadovauja V. Sendrauskaitė.

Puiki Juodupėnus supanti gamta. Miškai turtingi grybais ir uogomis, paukščiais ir žvėrimis. Nepakartojami reginiai atsiveria nuo Juodupio upelio šlaitų. Pakeles puošia mažosios architektūros paminklai.

Juodupėnų kaime išlikusios kelios XIX a. etnoarchitektūrinės sodybos.

Per kaimą teka Juodupės upelis, davęs pavadinimą ir kaimui. 1978 m. ties Juodupėnais jis užtvėntas. Įrengta vandens saugykla.

Kaimo kryžkelėje sueina Erlėnų – Narmantų ir Aleliūnų – Juodupėnų keliai.

Manoma, kad Juodupėnų kaimas susiformavo XVI a. antrojoje pusėje, po valakų reformos. 1846 metų duomenimis, Salantų parapijos Juodupėnų kaime buvo 21 dūmas. 1870 metais 323 kaimo valstiečiai atlikinėjo atodirbio prievolę už žemę grafiui J. Tiškevičiui.

1923 metais kaime buvo 29 ūkiai ir 199 gyventojai. 1923 metais įsteigta pradžios mokykla.

Pokario metais kaimas buvo apylinkės ir Kirovo kolūkio centru. Po reformų XX a. aštuntame dešimtmetyje Juodupėnų apylinkė buvo prijungta prie Grūšlaukės, vėliau prie Imbarės apylinkės. Kirovo kolūkis buvo prijungtas prie Alkos kolūkio. Pradinė mokykla 1953 metais

pertvarkyta į septynmetę. 1962 metais – į aštuonmetę. Nuo XX a. 9 dešimtmečio kaime liko tik pradinė mokykla.

1959 ir 1970 metais kaime gyveno 284 žmonės. 1979 metais – 383, o 1985 metais – 326 žmonės. [1].

Juodupėnų ir aplinkinių kaimų mažosios architektūros objektų žemėlapis [4]

**KOPLYTĖLĖS, KOPLYTSTULPIAI, KRYŽIAI
SENUJŲ JUODUPĖNŲ IR APLINKINIŲ KAIMŲ GYVENTOJŲ
PRISIMINIMUOSE**

(pagal Juodupėnų ir aplinkinių kaimų gyventojų pasakojimus)

Aš norėčiau prikelti bent vieną senelį

Iš kapų milžinų!

Ir išgirsti nors vieną, bet gyvą žodelį

Iš senovės laikų!

/Maironis/

KOPLYTĖLĖS

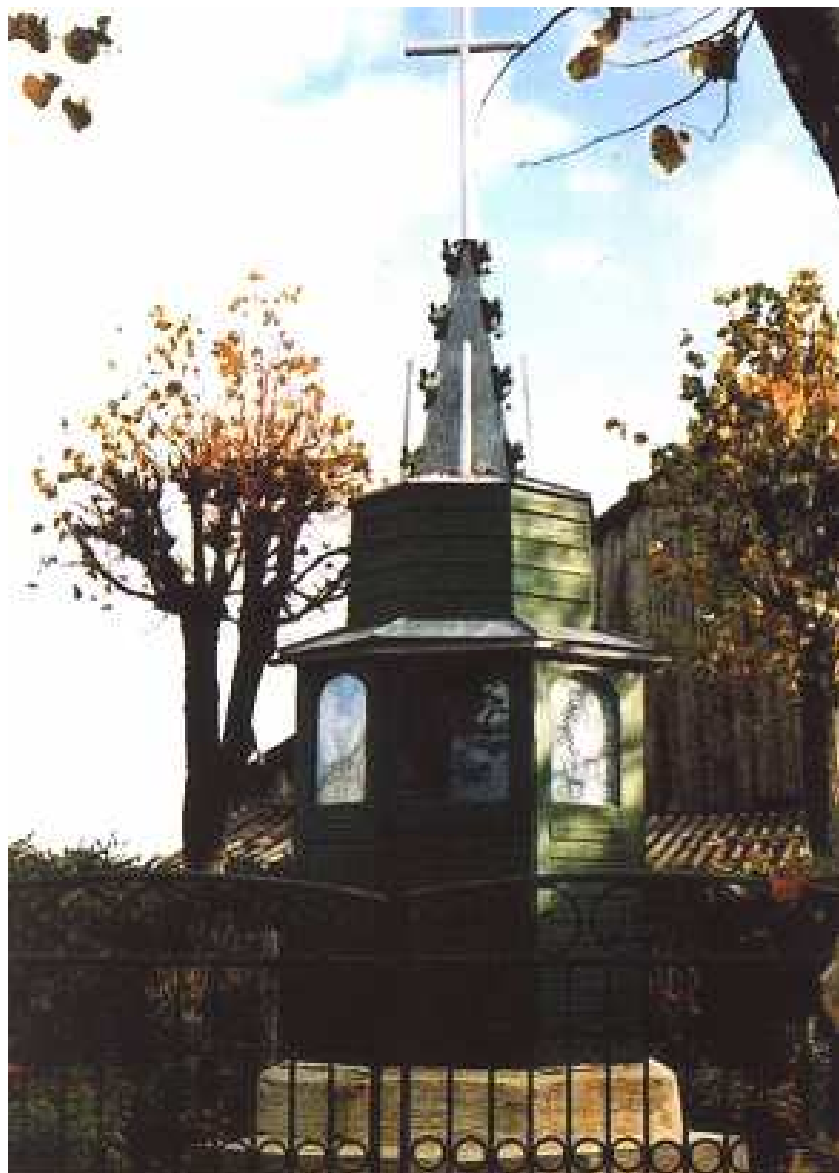
Koplytėlė Juodupėnų kaime, pastatyta pavasarininkų organizacijos

„Ši koplyčia pastatyta Juodupėnų kaime šalia kelio vedančio į Leliūnų kaimą. Šią koplyčią pastatė pavasarininkų organizacijos nariai: Petras Giedra, Jurgis Pilelis, Juozas Stanius. Padėjo ir Adomas Pabrėža – davė arklius, nes reikėjo užpilti prūdą. Lentos koplyčiai statyti buvo išpjautos Juozo Staniaus lentpjūvėje. Meistras buvo Petras Giedra. Šios koplyčios atsiradimo istorija tokia: „Baltelės kaime netoli K. Rapalio ūkio buvo nugriuvusi sena koplyčia, tai pavasarininkai surinko statulėles, P. Giedra jas restauravo. Koplyčią pastatė mokyklos žemėje. Kunigas pašventino koplyčią ir ta proga vyko didžiausias balius, kurį ir dabar dar daugelis prisimena.“ (*Papasakojo O Stanienė (g. 1927 m.) ir O.Pilelienė, (g. 1920m.). Užrašė V. Gembutienė, 1996 m., Juodupėnų bibliotekos bibliotekininkė*).

„Kai koplyčią šventino buvau dar labai maža gal 6 metų prisimenu, kad šventės metu buvau pasiklydusi, o sesė mama nešėsi ant rankų, dar nevaikščiojo, sesuo buvo gimusi 1933 metais sausio 15d.“ (*Papasakojo Stefa Budrienė (g.1927 m.) Užrašė V. Gembutienė, 1996 m., Juodupėnų bibliotekos bibliotekininkė*).

„1984 m. koplyčia buvo perstatyta. Petras Giedra vėl restauravo statulėles. Pilelis Jurgis iš savo lėšų perstatydino koplyčią. Pasamdė meistrą Juozą Venckų, gyvenantį Salantuose. Nuvežė medieną į Salantus ir parsivežė gatavą padarytą koplyčią. Kaimo vyrai padėjo iškelti iš mašinos ir padėti ant fundamento.“ (*Papasakojo O Stanienė (g. 1927 m.). Užrašė V. Gembutienė, 1996 m., Juodupėnų bibliotekos bibliotekininkė*).

Gegužės mėnesį prie šios koplyčios kaimo žmonės renkasi vakarais giedoti gegužinių maldų. Koplytėlė medinė aštuoniakampė vienu durelių. Atidengta iš trijų pusių. Stogelis apkaltas skarda. Daug metų koplyčią ir jos aplinką tvarkė Ona Pilelienė. Dabar ją tvarko ir prižiūri Aldona Stonkienė.

*Apie 1933 m. pavasarininkų organizacijos pastatyta koplytėlė Juodupėnų kaime.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

Koplytėlės vidaus fragmentai. Fotografiuota V. Gembutienės, 2007 m.

Žmonės renkasi giedoti „Majaus“ – gegužinių pamaldų. Fotografiuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Juodupėnų kaime, Staniaus sodyboje

Koplyčia ir kryžius pastatyti 1990 m. Juodupėnų kaime prie Petro Staniaus sodybos, šalia kelio sankryžos Leliūnai – Erlėnai. Koplyčios ir kryžiaus meistras yra pats Petras Stanius. Statulėles restauravo Petras Giedra. Koplyčia ir kryžius yra naujai padaryti ir truputi perkelti į kitą vietą. 1986 m. platinant kelią, koplyčia ir kryžius atsidūrė kelio viduryje. Kadangi senoji koplyčia ir kryžius jau buvo supuvę, tai visiškai tokius pat savo lėšomis iš naujos medienos ir padarė pats Petras Stanius. Kryžius padarytas iš ąžuolo. Kryžiaus viršūnėje matosi baltas pelikanas, sparnais apglėbęs savo vaikus. Šitas pelikanas simbolizuoja šeimos santarvę ir stiprybę. Pasakojama, kad bado metu pelikanas snapu pešė iš savo kūno kraują ir maitino vaikus. Kiekvieną gegužės mėnesį, kas vakarą, kaimo žmonės renkasi prie šios koplytėlės giedoti „Majaus“. Susirinkę pakalba apie darbus, sužino visas kaimo naujienas.

Apie senąją koplyčią pasakojama taip: „Koplyčia buvo pastatyta 1896 m. Ją pastatė S. J. Vičiai. Jau daug metų gyvendami kartu jie nesusilaukė vaikų. Prisiėmė apžadus, gimus vaikui pastatyti koplyčią. Vičiai susilaukė dukters Onutės, kuri vėliau ištekėjo už Vlodo Valužio ir susilaukė penkių dukterų. Senasis kryžius buvo pastatytas 1903 metais. Jį pastatė Juodupėnų kaimo vyrai. Iniciatorius šio kryžiaus statybai buvo Adomo Pabrėžos brolis. Tais metais labai daug vyrų sirgo raupais. Kad ši liga aplenktų kaimo gyventojus ir pastatė šį kryžių.“ (*Stanienė Ona, g. 1927m.*)

Koplytėlė su ornamentuotu kryželiu ir ornamentuotas kryžius Juodupėnų kaime, P. Staniaus sodyboje. Koplytėlė pastatyta 1896 m. (restauruota 1990 m.) Fotografuota V. Gembutienės, 2007m.

Koplytėlės vidaus fragmentai.

Prie koplytėlės kaimo žmonės gieda „Majų“.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Jakštaičių kaime, maro kapeliuose

„Koplytėlę pastatė 1939 m. Man tada buvo šešiolika metų. Ją pastatė pavasarininkų organizacija. Kunigas pašventino. Buvo didelės iškilmės. Prie koplyčios statybos daug prisidėjo broliai Kazimieras ir Leonas Maksvyčiai, Gikarai, Gedrimai. Koplytėlę visą laiką prižiūrėjo Kazimieras ir Magdalena Maksvyčiai“. (*Bronė Gedrimienė, gim. 1922 m.*).

Koplytėlė mūrinė su penkiais bokšteliais kurių viršūnės puošia metaliniai kryželiai. Koplytėlė atidengta iš trijų pusių.

Koplytėlė Jakštaičių kaimo maro kapeliuose. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vidaus fragmentai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė atidengta iš trijų pusių. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Narmantų kaime, buvusioje Prano Vasiliausko sodyboje

„Kai melioracija nukeldino pastatus laukuose beliko tik viena koplytėlė. Prieš kelis metus atvažiavęs Vasiliauskų sūnus Pranis suremontavo, sutvarkė, aptvėrė tvorele. Koplytėlė stovi Vasiliauskų žemėje. Dabar tą žemę išnuomoja ūkininkams“. (*Rimkienė Elvyra, g. 1959 m.*)

Koplytėlė atidengta iš vienos pusės, be durelių, langas – išimamas.

Koplytėlė Prano Vasiliausko žemėje, Narmantų kaime. Fotografiuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vidaus fragmentai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė aptverta, kad neniokotų žvėrys. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Narmatų kaime, buvusioje Gedrimų sodyboje

„Šioje vietoje koplytėlė stovi nuo pat XIX a. vidurio. Ją pastatė mano tėvo (g. 1910 m.) seneliai.

1968 metais tėvas ją perstatė. Mano sūnus Arūnas 1999 metais padarė naują koplytėlę ir pastatė senojoje vietoje. Iš vienos sodybos pusės stovėjo koplytstulpis iš kitos pusės koplytėlė. 1911 metais, kai siautėjo šiltinė, tėvo sesuo septyniolikmetė Salomėja mirė nuo šiltinės. Po kelių mėnesių pats senelis Gedrimas susirgo šiltine. Tada visa šeima ėjo keliais apie koplytėlę meldamiesi. Kai niekas beveik neišgydavo, senelis išgijo stebuklingai. Senoji koplytėlė buvo labai apžėlusi alyvomis, tai iškirtome, apvalėme aplinką prieš pastatant naująją koplyčią.“ (*Joana Benetienė, g. 1939 m.*).

Koplytėlė vienkamarė, dūrelės įstiklintos.

Nauja koplytėlė senojoje vietoje. Meistras – Arūnas Benetis. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė iš šono. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vidaus fragmentai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Narmantų kaime, Antano Kuprio žemėje

„Koplyčelė pastatyta Koprė Ontuona žemie, anou pastatė mona vyra tieva. Vo intėncėjė statytė bova tuoki (aš papasakuojo tou kou mon bova pasakuojės mona jau mērės vyrs). Anuo tievams pradžiuo gyvenėma dėdėle liob mērs vaka, tad, kad nemėrtu, prisiemė tuokius apžadus ėr pastatė tou koplyčelė. Ė ka tik gėmė Juonis, tai tas vaks ė vėsė kėtė po tuo nebmērė. Jegu būtu onksčiau neėšmērė, būtų bovė 14 vakų, vo beožauga tik 9 vaka. Tou koplyčelė aptvierė mona omžėnatėlsi vyrs. Bova ėšvuogtas statulelės, nupėrkuom ė sodiejuom ėš naujė. Meistros tuos koplyčelės bova Petkos ėš tuo pateis kaima. Tas Petkos bova padėrbės ė kėta koplyčelė, katra dabar stuov mona sūnaus suodybuo.“ (*Kuprienė Justina, g. 1922m.*)

Koplytėlė medinė keturių navų. Kiekvienoje navoje stovi statulėlė arba šventas paveikslas. Koplytėlė atidengta iš keturių pusių. Pastatyta 1938 metais.

Koplytėlė Narmantų kaime, Antano Kuprio žemėje. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vidaus fragmentai, Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Šv. Mergelės Marijos statulėlė.

Šv. Teresėlės statulėlė.

Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Jakštaičių kaime, Jono Vaičekausko sodyboje

Ši koplytėlė yra negyvenamoje Jono Vaičekausko sodyboje. Koplytėlė statyta XIX a. Koplytėlę puošia ornamentuotas metalinis kryželis. Saugoma valstybės. Šioje privačioje sodyboje buvo pirmoji Jakštaičių pradinė mokykla.

Jakštaičių kaimo koplytė J. Vaičekausko sodyboje, saugoma valstybės. Fotografiuota V. Gembutienės, 2007 m.

Ornamentuotas metalinis koplytėlės kryželis. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vaizdas iš šono. Koplytėlės stogelis skardinis. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Jakštaičių kaime, K. Nomgaudžio žemėje

Koplytėlė pastatyta Jakštaičių kaime, pačiame kaimo centre.

„Apie 1915 metus šią koplyčią pastatė K. Nomgaudis. Jeigu dievas būtų davęs sveikatos šis žmogus norėjo pastatyti didelę koplyčią-bažnyčią, bet jis mirė 1940 metais. Kadangi jo statyta koplyčia supuvo, tai toje pačioje vietoje, pasisamdęs meistrą Kniūkštą Juzupą, apie 1954 metus ją perstačiau. 1995 metais Veronika Sendrauskaitė perdažė šią koplyčią.“ (*Papasakojo Antanas Kubilius, g. 1910 m. Pasakojimą užrašė V. Gembutienė, 1996 m.*).

Koplytėlė medinė su vienomis įstiklintomis durelėmis, kurias saugo medinės langinės.

Koplytėlė saugoma valstybės.

Koplytėlė Jakštaičių kaime Perstatyta A. Kubiliaus. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės vidaus fragmentai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlė Jakštaičių kaime, Juozo Kuprio sodyboje

„Ši koplytėlė perkelta iš tolimiausio Narmantų kaimo kampelio. Ji stovėjo Litvinienės sodyboje. Vykstant melioracijai, Litvinienės sodyba buvo nugriauta. Litvinienė pasistatė namą Jakštaičių kaime ir ten persikėlė koplytėlę.

Šią koplytėlę nusipirkome kartu su namu. Tačiau iš koplytėlės vagys jau buvo išnešę visas skulptūreles. Nupirkau Šv. M. Marijos skulptūrėlę, keletą paveikslų ir sutvarkiau koplytėlę“. (*Nijolė Kuprienė, g.1965 m.*)

Koplytėlė keturių kamarėlių, kiekvienoje paveikslas arba skulptūrėlė.

Atidengta iš keturių pusių išimamais langeliais. Stogelis – skardinis. Viršuje – metalinis kryželis.

Koplytėlė Juozo Kuprio sodyboje Jakštaičių kaime. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Šv. Jurgio paveiksls. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Šv. Mergelės Marijos statulėlė. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

KOPLYTSTULPIAI

Koplytstulpis Juodupėnų kaime šalia Sereckių sodybos

„Koplytstulpis atstatytas 1999 m. Netoli šios vietos ir seniau stovėjo koplytstulpis. Kolūkio laikais jis buvo nugriautas. Visa Sereckių giminė susidėjom ir atstatėm šį koplytstulpį. Dabartinio koplytstulpio meistrai – Regina Sereckytė - Jonušienė ir Justinas Jonušas, gimę 1926 m. Taip pat jų padarytos ir statulėlės esančios koplytstulpyje. Riteris Šv. Jurgis, ant balto žirgo smeigiantis ietimi į slibiną, sėjėjas šv. Izidorius, amžinatilsį tėvų Emilijos ir Kastontino Sereckių skulpturėlės“.
(*Magdalena Sereckienė, g. 1934 m.*)

Ornamentuotas koplytstulpis Juodupėnų kaime. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Emilijos ir Kastontino darytos skulptūrėlės. Šv. Jurgio skulptūrėlė. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytstulpis Narmantų kaime

Koplytstulpis stovi šalia kelio sankryžos Narmantai – Grūšlaukė – Žalgiriai.

„Stovi jis čia nuo pat XIX a. vidurio. Jį statė, prižiūrėjo ir vėl iš naujo atstatė mano seneliai, tėvai. Dabar jį naują vėl padarė mano sūnus Arūnas. Mano seneliai net neprisiminė kada jis buvo pastatytas. Žmonės, eidami į Grūšlaukės bažnyčią, nusikeldavo kepurę. Vaikai susidomėję žiūrėdavo kaip šaunusis riteris Šv. Jurgis nuo balto žirgo smeigia ietimi į besiraitantį po kanopomis slibiną. Šv. Jurgis globojo sodiečių gyvulius. Sėjėjas – Šv. Izidorius su sėtuve. Šv. Florijonas su vandens kubilėliu saugo nuo gaisro. Yra ir Šv. Mergelės Marijos statulėlė. Visas šias statulėles padarė Edvardas Merkininkas, Narmantų kaimo gyventojas, iš prigimties gabus dailei, kaimo vyras“. (*Janina Benetienė, g. 1939 m.*)

Koplytstulpis aukštas, tad pavogti skulptūrėlės gana sunku. Stogelis skardinis su penkiais kryželiais. Atidengtas iš keturių pusių.

Koplytstulpis Narmantų kaime. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Matosi sējējas Šv. Izidorius. Fotografuota V. Gembutienēs, 2007 m.

Matosi Šv. Jurgio ir Šv. Florijono statulėlės. Fotografuota V. Gembutienēs, 2007 m.

KRYŽIAI

Kryžius Jakštaičių kaime

„Kryžius stovi Vičiulio žemėje prieš Zitos Medutienės sodybą, čia buvo Vičiulių žemė rėžiais . Jis buvo pastatytas 1937 metais (dar gerai prisimenu buvo Vičiulio tėvo metinės buvo ir kunigas tai po metinių ir pašventino tą kryžių). Neseniai Vičiulio sūnus Antanas atvažiavęs atnaujino tą kryžių: sutrumpino, nupjovė supuvusią apačią, nudažė ir vėl įkasė į žemę. Uždėjo naują medinę Dievo skulptūrėlę ir stogelį virš jos. Todėl kryžius paliko kiek žemesnis negu įprasta.“
(*Barbora Bertauskienė, g. 1929 m.*).

Kryžius Jakštaičių kaime. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Kryžiaus Jakštaičiuose fragmentai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Kryžius Jakštaičių kaime, Jono Vaičekausko sodyboje

Kryžius pastatytas 1901 metais. Stovi Jono Vaičekausko sodyboje tarp medžių. Vasaros metu beveik nesimato.

“Aš parėjau gyventi į Jakštaičius, – jis jau stovėjo. Išsikėliau iš Jakštaičių į Juodupėnus gyventi 1990 metais – jis dar tebestovi toks pat.” (*Bronislava Anušienė, g.1932 m.*).

*Kryžius Jakštaičių kaime, Jono Vaičekausko sodyboje. Vasaros metu kryžiaus beveik nesimato.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

*Kryžius pastatytas 1901 m. Čia buvo ir pirmoji Jakštaičių kaimo pradžios mokykla.
Fotografuota V. Gembutienės, 1996 m.*

Kryžius Jakštaičių kaime, buvusioje Antaninos Milienės sodyboje

Kryžius stovi Jakštaičių kaime antroje kelio pusėje prieš Juozo Kuprio sodybą. Kryžiaus apačioje prie pat žemės matosi kryžiaus pastatymo data – 1891 metai. Kryžius ornamentuotas ąžuolo lapais.

Melioracijai nukeldinus A. Milienės sodybą, liko stovėti vienišas kryžius. Toks jis stovi nuo pat 1975 m., tik vėjas ir lietus jį po truputį naikina.

*Kryžius buvusioje A. Milienės sodyboje ornamentuotas ąžuolo lapais.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

Kryžius buvusioje A. Milienės sodyboje. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Kryžius Jakštaičių kaime (vietinių gyventojų vadinamas Varnakų kryžiumi)

Vietiniai gyventojai vietovę, esančią apie 2 km į šiaurę nuo Jakštaičių, kur buvo kryžius, o dabar pastatytas paminklinis akmuo Varnakų kaimui atminti, tebevadina Varnakais.

„Varnakų kaimo kryžius buvo pastatytas 1993 metais Varnakų kaimo atminimui. Varnakų kaime buvo 6 ūkiai. Ramonai, Galdikai, Lapinskai, Žvinkliai – Česnauskai - Vaurai, Venckai, Tarvydai.

1975 metais melioruojant laukus, kaimas buvo galutinai sugriautas. Šio kryžiaus meistras Valteris Vaclovas, gimęs Varnakų kaime (jau miręs). Pastatyti padėjo du broliai Lapinskai. Iniciatorė šio renginio yra Barbutė Galdikaitė – Fontainė.“ (R. Lapinskienė, g. 1932 m. ir R. Bertašienė, g. 1961 m.).

Po kelerių metų kryžius buvo nupjautas piktadarių, pasakojama, jog iš gretimo Palšių kaimo.

Tada vietoje kryžiaus tie patys organizatoriai pastatė paminklinį akmenį. „Varnakų kaimui atminti“

Kryžius Varnakų kaime, pastatytas Varnakų kaimo atminimui. Fotografuota V. Gembutienės, 1996 m.

Vietoje nupjauto kryžiaus, pastatytas paminklinis akmuo. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

KAIMO MAŽOJI ARCHITEKTŪRA MARO KAPELIUOSE

Narmantų kaimo maro kapeliai

Narmantų maro kapeliai yra važiuojant nuo Juodupėnų 6 kilometrus Žalgirių kaimo link, prie pat Peldinės miško.

“Kapeliai randasi Stanislovo Tarvydo žemėje. Akmenų tvorelė išsilaikiusi tik rytinėje kapelių dalyje. Vienas kryžius nuvirtęs o kitas statytas 1926 metais vos, vos dar laikosi. Iš koplytėlės tik dugnas belikęs ir skardos gabalas. Pagal senų žmonių pasakojimus kapeliai išlikę iš tų laikų, kai siautėjo maro epidemija. Kapeliuose auga du ąžuolai, berželiai, alyvos.

Kadangi nėra tvoros, kapelius niokoja laukiniai žvėrys. Usūriniai šunys yra iškasę daug gilių urvų.

Kapeliams labai reikalinga žmonių pagalba.“ (*Jonas Gedrimas, g.1942m.*).

Narmantų kaimo maro kapeliai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Koplytėlės liekanos Narmantų kaimo maro kapeliuose. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

1926 metais statytas kryžius vos besilaiko. Šalia jo ant žemės guli kitas kryžius. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

Jakštaičių kaimo maro kapeliai

Jakštaičių kaimo maro kapeliai yra pavažiavus 3 kilometrus nuo Juodupėnų Narmantų kaimo link.

Pavažiavus palei K. Daukšaitės sodybą palei kanalą į šiaurę. Kapeliai gerai išsilaikę. Tvarkinga akmenų tvorelė. Juose pastatytas paminklas rezistentui Adomui Skersiui, slapyvardžiu „Ąžuolas“, nužudytam 1947 metais. Jis čia ir palaidotas. Paminklas pastatytas 2003 metais.

Kapeliuose yra 1938 metais pavasarininkų pastatyta mūrinė koplyčia. Kapelius prižiūrėjo arčiausiai gyvenantys Juozapas ir Magdalena Maksvyčiai. Jie ir sau čia 1980 metais pasistatė paminklą. Tikėjosi šiuose kapeliuose pasilaidoti. Tačiau vėliau – persigalvojo. Abu jau mirę ir palaidoti Grūšlaukės kapinėse. Šiuo metu kapelius prižiūri Maksvyčių sūnus Pranas. Kapeliuose auga ąžuolai, beržai ir kelios eglaitės.

Jakštaičių kaimo maro kapeliai. Fotografiuota V. Gembutienės, 2007 m.

*Paminklas Adomui Skersui Jakštaičių kaimo maro kapeliuose.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

*1938 metais Pavasarininkų pastatyta mūrinė koplyčia Jakštaičių kaimo maro kapeliuose.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

Juodupėnų kaimo maro kapeliai

Kaimo žemių šiaurinėje dalyje prie pat Juodupio upelio, 400 metrų į šiaurę nuo kelio sankryžos centrinėje gyvenvietėje, yra Juodupėnų kaimo maro kapeliai. Senieji kaimo gyventojai pasakoja, kad jie yra išlikę nuo siautėjusios maro epidemijos laikų. Kapinaitėse yra pavasarininkų organizacijos 1939 m. pastatytas kryžius maro aukoms atminti „Dieve laimink mūsų šalį“. Anksčiau, apie 1968 metus, stovėjo ir koplytėlė, kuri supuvo ir nugriuvo. Jos vietoje palangiškis Petras Giedra pastatė du metalinius kryželius. Kryželiai pastatyti 1996 metais. Ant vieno yra toks užrašas „Gerbkime bočių atminimą“. Kapelių tvoros rytinėje dalyje yra akmuo su data 1846 m. Kapeliuose auga labai gražios pušys, berželiai. Kapelius prižiūri puikios sielos moteris Jadvyga Alonderienė. Anksčiau juos prižiūrėjo jos anyta Barbora Alonderienė. Kiekvienais metais gegužės mėnesį, kapelius aplanko ir juose gieda giesmes kaimo tikintieji.

„Istorinių žinių apie kapinaites neturime. Vietiniai gyventojai jas vadina Senkapiais, Markapiais. Pasakojama, kad daug juodupėniškių jose buvę palaidota XVIII amžiaus pradžioje maro epidemijos metu. Nuo XIX amžiaus kapinėse laidoti savižudžiai, nekrikštyti mirę ir negyvi gimę nesantuokiniai kūdikiai. Kapinės buvusios apjuostos akmenų pylimu, kurio aukštis vakarų pusėje siekia 0,8 metro, o plotis 1,10 metro. Jose nuo seno stovėjo keli aukšti ąžuoliniai kryžiai, kurių paskutinysis nugriuvo XX amžiaus 8 dešimtmetyje. Kapinių vakarinėje pusėje ties viduriu buvo 1,5 metro pločio vartai. Kapinaitės datuojamos XVI – XX a. pr. Žemaičių vyskupystės vadovybei uždraudus laidoti kaimų kapinaitėse, nuo XIX a. pradžios Juodupėnų kaimo gyventojai mirusius savo artimuosius ir gimines veždavo laidoti į Gargždėlės kaime esančias Salantų parapijos kapines.“ [1].

Juodupėnų kaimo maro kapeliai. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

1939 m. Juodupėnų maro kapeliuose pastatytas kryžius. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

1996 m. Juodupėnų maro kapeliuos pastatyti du metaliniai kryželiai. Ant vieno užrašas „Gerbkime bočių kapines“. Kryželių autorius – Petras Giedra. Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.

*Kas gegužę, vieną kartą metuose, ateina kaimo žmonės pasimelsti prie kryžiaus.
Fotografuota V. Gembutienės, 2007 m.*

NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. KANARSKAS, Julius. Juodupėnų kaimo kapinės (Imbarės apyl., Kretingos raj.). Kretinga, 1993. Kretingos muziejaus mokslinis archyvas, f. 4. b.196.
2. Kretingos rajono kultūros paveldas. Klaipėda: Libra Memelensis, 2005, 96 p. ISBN 9955-544-45-7.
3. LOVČIK, Klemensas. Mažoji architektūra. Iš Liaudies kultūra, 1998, Nr. 4.
4. Turistiniai maršrutai po Kretingos rajoną. Klaipėda: Libra Memelensis, 2005, 8 p., iliustr., žml. ISBN 9955-544-39-2. 9955-544-38-2 klaidingas.

JUODUPĖNŲ IR APLINKINIŲ KAIMŲ MAŽOJI ARCHITEKTŪRA
KOPLYČIOS, KRYŽIAI, KOPLYTSTULPIAI

Projektą finansavo Kretingos rajono savivaldybė

Projektą rengė ir medžiagą rinko Kretingos rajono savivaldybės M.Valančiaus viešosios bibliotekos
Juodupėnų filialo vyr. bibliotekininkė Vilijata Gembutienė
Nuotraukos V. Gembutienės